

CÂMPUL IDIOMATIC „LIMBUȚIE” ÎN LIMBA ROMÂNĂ

THE IDYOMATIC FIELD OF „CHATTER” IN THE ROMANIAN LANGUAGE

Elena LACUSTA,

doctor, conferențiar universitar,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The present article aims the idiomatic field of „chatter” in the Romanian Language, formulating its conceptual metaphor in the Romanian mentality. The idiomatic fields with which it partially overlaps (prattle, gossip, slander, indiscretion, lie etc) are identified. Also, the idiomatic classes that serve as tools for building the image are presented (mouth, tongue, mill, beater, drum etc.)*

Keywords: *idiomatic field, phraseological unit, idiomatic class, conceptual metaphor, mentality.*

Cercetarea unităților frazeologice din perspectivă strict lingvistică, ale nivelurilor de limbă implicate în structura lor, este o abordare depășită încă din secolul trecut. Astăzi aceste unități de limbă sunt văzute ca produse de mental care dezvăluie legătura dintre limba comunității și o viziune specifică sau universală asupra lumii. Se vorbește în acest sens de universalii frazeologice sau/și structuri universale de gândire și de verbalizare a lumii recognoscibile în multe limbi.

De exemplu, manifestarea răutății prin vorbire este redată în română

prin metaforele generice: 1. *Limbă*, ca organ al vorbirii; 2. Diverse calități ale limbii, preponderent *ascuțit* sau *de șarpe/ viperă*. Ultima implică și conotația mitică a acestei reptile – viclean. Legate de acestea, atestăm și alte culturile ce pun în evidență calitatea de a fi ascuțit a desemnatului lor: *cuțit, brici, sabie, lamă* etc.:

Un asemenea proces dublu sau chiar triplu de metaforizare (metonimia *limbă-vorbire*, pe de o parte, și metaforele *ascuțit, șarpe* sau *viperă*, pe de altă parte) poate fi identificat în mai multe limbi.

	română	italiană	spaniolă	franceză	rusă ¹	engleză
ascuțit	<i>a avea limbă ascuțită; a fi ascuțit la limbă</i>	<i>lingua tagliente (limbă ascuțită)</i>	<i>lengua afilada (limbă tăioasă / ascuțită)</i>	<i>avoiar la langue tranchante comme une lame de rasoir (a avea limba ascuțită ca o lamă de ras)</i>	<i>острый на язык (ascuțit la limbă); быть острым на языке (a fi ascuțit la limbă); острый язык страшнее пуш-лета! (o limbă ascuțită e mai periculoasă decât o armă!)</i>	<i>tongue is sharper, gives a deeper wound than any sword (limba este ascuțită, face o rană mai adâncă decât orice sabie)</i>

¹ În limba română și rusă *iute* înseamnă, deopotrivă, și 'rapiditate' și 'gust picant'. Vorbitorul de rusă nuanțează o valoare în plus, 'ascuțime' – *острый* care înseamnă și 'ascuțit', și 'iute' ('repede' și 'picant').

obiect ascuțit	<i>limba-i mai tăioasă decât orice brici; de multe ori limba taie mai rău decât sabia</i>	<i>lingua tagliente come un rasoio</i> (limba ce taie ca o lama)	<i>tener la lengua afilada</i> (a avea limbă ascuțită ca un brici)	<i>avoir un couteau de tripier</i> (a avea un cuțit de tripier)	<i>язык как бумва</i> (limba e ca un brici); <i>не язык а бумва</i> (nu e limbă, ci brici)	<i>the tongue is sharper than any sword</i> (limba e mai ascuțită decât orice lamă); <i>the tongue is not steel but it cuts</i> (limba nu este din oțel, dar taie)
sarpe	<i>limbă de șarpe; (a) avea limbă de viperă</i>	<i>lingua di serpente; lingua serpentina; lingua viperina</i> (limbă de șarpe, limbă de viperă)	<i>lengua de las serpientes</i> (limba șerpilor)	<i>langue de viper</i> (limbă de viperă)	<i>змеиный язык</i> (limbă de șarpe)	<i>the tongue stings is more venomous than a serpent's sting</i> (înțepăturile limbii sânt mai veninoase decât înțepătura unui șarpe); <i>tongue like a serpent's</i> (limba e ca un șarpe)

Am selectat unele imagini frazeologice identice în mai multe limbi ca rezultat al unor experiențe asemănătoare ale ființei umane în general. Totodată însă, frazeologismele dezvăluie coordonatele de existență ale unei comunități concrete, un specific în perceperea lumii și raportarea la aceasta. Despre imaginea lumii surprinsă și condiționată de limbă vorbește și Sextil Pușcariu:

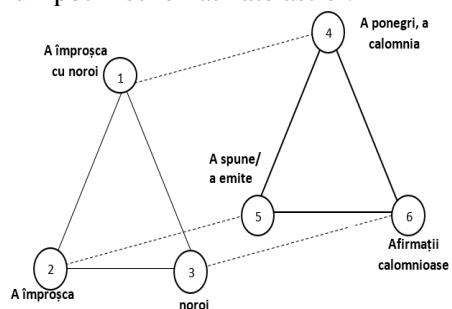
„Nu numai omul e stăpân pe limba lui, ci [...] și limba e stăpână pe cei ce o vorbesc, silindu-i să urmeze cu gândurile lor drumurile bătute de înaintași, [...] luând de-a gata clișeele moștenite de la părinți” (Pușcariu 1976: 156)

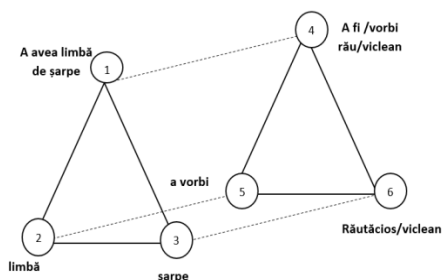
O metaforă culturală, prin urmare, dezvăluie structurile universale ale cunoașterii și ale verbalizării realității pliate pe posibilități idiomatice specifice unei limbi concrete, după cum s-a văzut din exemplele anterioare. Legătura dintre sensul literal al expresie dedus din sensul lexemelor componente și sensul expresiei deductibil din sensurile frazeolexelor (culturemuri-

lor) determină ceea ce se numește grad de motivare sau transparență a structurilor frazeologice.

Această legătură poate fi exprimată prin modelul prismatic al lui Dirc Geeraerts, adoptat la limba română și la conținuturile lingviale din perspectiva coșeriană de către Simina-Maria Terian (Terian 2015: 172).

Astfel, în interpretarea unui frazeologism ca microtext trebuie să se țină cont de planul lingvistic, ce produce o imagine concretă (prin ceea ce spune literal) și sensul frazeologismului, compus din sensurile elementelor componente (frazeolexelor) în structura frazeologică (deci nu în tehnica liberă a discursului). Aceste două planuri pot fi schematizate astfel:

Liniile întrerupte reprezintă motivarea acestor două planuri, sau metaforizarea imaginii pentru realizarea semnificației frazeologismului, iar liniile dintre 2-3 și 5-6 reprezintă relațiile (freimele) vizate dintre diverse domenii (concepte) în conturarea unui concept (în cazul nostru răutatea manifestată prin vorbire): domeniul somatic și domeniul zoonimic prin raport de calitate, apartenență, instrument.

Din acest punct de vedere – al modelului prismatic, augmentat acolo unde este posibil cu freime, poate fi urmărit orice câmp idiomatice dintr-o limbă. Simina Maria-Terian a propus un asemenea studiu pe câmpul idiomatice al furiei în limba română, identificând următoarea metaforă conceptuală: furia este o substanță care deposedează omul de propriul corp. Gradele de manifestare (mai intensă sau mai puțin intensă) a acesteia este în funcție de localizarea ei (picioare, membre: *a călca pe coadă, a călca pe bătătură*; burtă: *a-l arde la ficați*, cap: *a-i da cu piper pe*

la nas), apoi, după ce a pus stăpânire deplină, se produce intensitatea maximă, explozia: *a vărsa venin, a scoate fum pe nări*. Această posesie anormală a corpului de către starea de furie este considerată boală, simptomele fiind: *a se înnegri / îngălbeni / înalbăstri la față; a face spumă la gură, a i se tulbura ochii* etc. (Terian 2015: 214).

Limbuția este o activitate continuă, realizată cu ajutorul gurii și limbii (ca un mecanism), fără finalitate, dar uneori cu consecințe atât pentru vorbitor, cât și pentru receptor sau alt obiect. Acest câmp idiomatice implică și alte câmpuri: flecăreala, calomniile sau bârfa, minciuna, inactivitatea. Culturemele, sau clasele idiomatice cel mai des utilizate sunt: elemente din domeniul somatic (*gură* și aria onomasiologică a gurii, *limbă, ureche*), elemente din domeniul mecanizării (*moara, melița, suveica, melițoiul, flecărețul* etc.), ale căror funcționare poate fi intensificată de diverși stimulenți (*gâdilici, piper, ardei* etc.), elemente din domeniul zoonimic (*gâștele, măgarul, găina*).

Prezentăm în tabelul de mai jos configurația câmpului idiomatice LIMBUTIE, identificând totodată subcâmpuri, metafore conceptuale la nivelul acestora și clasele idiomatice implicate.

câmpuri idiomatice implicate	metafore conceptuale / imaginea literală generalizată	clase idiomatice (cultureme)	frazeologisme
vorbire continuă	un proces de vorbire foarte intens	mecanism gura și aria onomasiologică a acestui organ (clonț, meliță, clampă, pupăză etc.); limba	<i>A da cu clanță; A da cu clonțul; A da cu/din gură; A da cu meliță; A da din clonț; A da din clampă; A bate din pupăză; A-i tot da cu gură; A toca din gură; A toca la verzi și uscate; A-și alerga gura de pomană; A-și alerga gura; A troscai din gură; A-i umbla gura moară; A vorbi cu două guri; A vorbi cuiva să-i trosnească fălcile; Parcă umblă moara fără grăunțe; A avea țop la limbă.</i>

		libertatea articulării	gura, limba, frâu, pază, gard	<i>A fi liber la gură; A fi limbă / gura slo- bodă; A-și lua paza de la gură; Are gura-mpiedicată, dar taina o spune îndă- tă; Gura desfrânată mai tare aleargă de- cât piatra din deal răsturnată; Leagă că- șeua de gard.</i>
		stimulent pentru activitatea vorbirii	limba; mâncărime, gâdilici, ardei	<i>A avea mâncărici / mâncărime de/la /pe limbă; A avea mâncărime de cuvânt; A avea gâdilici la limbă; A avea ardei pe limbă; A avea piper pe limbă; A avea purici pe limbă; A avea păr / peri pe limbă; A avea (un) vierme la / pe limbă.</i>
	viciu, boală	boală, beție	<i>Cine are limbuție are un rău ca și beție; Limbuția e mai rea decât beția; Numai pământul astupă gura flecarului.</i>	
	necesitate, plăcere, lejeritate		<i>Cu pântecul plin cred și eu că ai poftă de vorbă; E lesne a zice plăcintă, dar îi mult până se face; Lesne a zice, greu a face.</i>	
	onomatopeice		<i>A fi tranca-fleanca; A se apuca de tala- tala; Tura-vura.</i>	
	activitate în detrimentul altei activități	lătrat, gură	<i>Cel ce tace merge-n pace; cel ce vorbeș- te mai mult zăbovește; Cine tot vorbește lucrul nu-i sporește; Câinele ce mult lat- ră niciodată nu mușcă; Câinele latră, iar lupul tace și face; Gură multă, treabă puțină; Mai încet cu gura și mai iute din mâini; Numai cu vorba nu se face ciorba.</i>	
	ureche	<i>Cel ce vorbește mult, ascultă puțin; I-a făcut capul oboroacă.</i>		
flecăreală	activitate intensă fără finalitate	cu produse neînsem- nate	vorbă și aria onomasiolo- gică a acestui cuvânt: pa- lavre, brașoa- ve, gogoși	<i>A toca la bureți; A-i toca gura bucăți/ bureți; A înșira la brașoave / brașovenii/ gogoși/ palavre; A înșira la gogoși de tu- fă; A îndruga moș pe groș; A înșira la vorbe goale; A înșira moși păroși; A în- șira moși pe gogoși; A înșira multe și mărunte; A umbla farfara; A amesteca vorba ca făcălețul mămăliga; A tăia bu- reți; A înșira / vorbi verzi și uscate; A în- șira la moși pe groși; Ce mai atâta vor- bă pentru un căuș de tărățe.</i>
			cu produse iraționale	<i>A trâncăni vrute și nevrute; A vorbi cai verzi pe pereți; A vorbi câte-n lună și-n soare; A vorbi câte-n lună și-n stele; A vorbi ce-i vine la gură; A spune multe și mărunte;</i>
			fără produs sau altă finalitate	<i>A bate apa în piuă; De la vorbă până la faptă ca de la pământ până la cer; Câine pe câine latră și nici unul nu aude; Căi- nii latră vântul bate; Găina care cântă</i>

				<i>nu ouă; Câinele latră la lună toată noaptea și luna nu-l ascultă niciodată; Hai să vorbim degeaba.</i>
	cu efect direct asupra vorbitorului		bătaie	<i>Gura bate șezutul; Gura tăcută nu umblă bătută; Limba scapă-n gură, spatele rămâne la măsură.</i>
			deconspirare	<i>Lopata când bate în apă sperie peștii și-i scapă; Cocoșul care cântă toată noaptea, îl mănâncă vulpe.</i>
			creare de atitudine negativă	<i>Gura care singură pre sine se laudă, pute; De multe ori gluma, suduiește muma și aduce ura.</i>
	cu efect asupra ascultătorului		ureche, cap	<i>A face urechea toacă; A-i desfunda (a-i roade, a-i toca) urechea; A face capul oboroace.</i>
flecăreală, indiscreție, calomnie	dimensiune și formă specifice ale limbii: lat, lung, ascuțit, iute		limba, gura	<i>A fi limbă lată; A fi limbă lungă; A avea limbă (prea) lungă; Ascuțit la limbă; Are gura ca o sabie; Dacă limba femeii ar fi mai scurtă, zilele bărbatului ar fi mai lungi; Este iute ca țestul; Îi taie limba ca foarfecile; Mai scurtează-ți cea limbuță.</i>
bârfitor calomnios	gură eficientă	metonimic gura, vorbă/ vorbire, zvon	gură și aria onomasiologică a acestui cuvânt: plisc, clampă, clonț	<i>A fi bun de plisc; A fi bun de clampă; A fi bun de clonț; A fi bun de gură; A fi bun de meliță; Ciur fără vâcălie; Umblă cu gura de la unul la altul.</i>
			vorbă / zvon / minciună	<i>A purta vorbe; A scoate vorbe pe socoteala cuiva; A umbla cu zvonuri; Vorbi de urât; A-l vorbi în lipsă; A-l vorbi în spate; A umbla cu traista cu minciuni; Vorbe de cumătră.</i>
		gură cu calități negative	gură cârpă	<i>A avea gură rea; A avea gură veninoasă; A avea gură cârpă; A avea gură de petece; A avea gură de cârpă.</i>
	producere creatoare	crearea de avatar pentru obiectul bârfei	nume poveste cancan	<i>A face nume (cuiva); A face nume rău (cuiva); A scoate nume (cuiva); A scoate nume rău; A-i scoate cântec; A face cancanuri; A-i scoate vorbe (cuiva); A-i scorni nume (cuiva); A povesti /grăi de rău.</i>
			adăugare de elemente inutile	coadă, coarne
	loc specific al activității de vorbire	populat, aglomerat	mahala moară biserică	<i>A vorbi ca la mahala; A vorbi ca la moară; A șopti în biserică</i>
discret			colțuri	<i>A șopti pe la colțuri</i>

bârfă	gură	metonimic, gura cu o anumită calitate	gură	<i>Gură clevetitoare; Gură rea; Gură spartă; Gurile rele; Nu te mai spală de gura lui nici nouă ape.</i>
		gura ca obiect al apartenenței	gură	<i>Gura lumii; Gura lumii, valul mării; Gura mahalalei; Gura oamenilor; Gura satului; Gura târgului; Ferească Dumnezeu pe om de gura satului.</i>
	vorbă			<i>Se duce vorba; I-a scos vorbe.</i>
	râs			<i>Râde pe la spate.</i>
intrigare	gură / limbă eficientă		limbă gură	<i>A avea limbă de viperă; A fi rea/rău de clanță; Tare în gură.</i>
indiscreție	a lua dintr-un loc și a duce în altul		poștă, ștafetă	<i>A duce poșta; A duce sfat; A purta poștă; A fi poșta satului; A te vinde pe la spate; A umbla ca poșta; A umbla cu ștafeta; Este ca un câine de uși multe.</i>
	proces ce produce zgomot		tobă clopot măgar	<i>A bate toba în târg și la moară; A fi gură (limbă) de clopot; A fi slugă la măgar; A zbiera ca un măgar; Găina când va oua, aude o mahala; Când trei femei se întâlnesc, mai mult decât o sută de găște gârâiesc.</i>
	proces incontrollabil rațional		vorbă	<i>A-i ieși / scăpa vorba din gură (cuiva); Bat-o vina de gură că n-o poți înconjura; Îi umblă gura fără el.</i>
	corespondența gândire-spunere			<i>Ce e în gușă și după ușă; Ce e în inima treazului stă în gura beatului; Omul bețiv, la beție, scoate din gură ceea ce are la trezie.</i>
minciună	producere de falsuri	produs inexistent		<i>A povesti nimicuri plăcute; A vinde brașoave; A vinde la brașoave.</i>
		exagerare		<i>A povesti lucruri trase de păr; A auzit-o cât un bold și-a făcut-o d-un cot; De multe ori din fânțar lumea face armăsar; Lumea o vede cât oul și o face cât boul.</i>
	neinformare			<i>A vorbi de un lucru ca orbul de lumină</i>

După cum se poate observa din tabel, câmpul idiomatic LIMBUȚIE este foarte vast, având o configurație ce implică părți ale câmpurilor CALOMNIE și MINCIUNĂ, INDISCREȚIE și altele. Metafora conceptuală a limbuției este defect care are manifestare fizică prin articularea cu

sau fără finalitate, creându-se uneori produse (mesaje) ce vizează receptorul sau altă persoană (mesaje calomnioase), alteori vorbitorul (prin indiscreție și imprudență sau nesăbuiță). Cele mai frecvente clase idiomatice implicate sunt gura și aria onomasio-logică a acesteia, limba și cuvântul

sau vorba. La fel, mentalul românesc evidențiază și dimensiunea sonoră a acestui concept, valorificând-o prin metaforele *tobă, clopot* etc.

Metonimia gură-limbuție este generală în limba română în exprimarea activității de a orbi. Dovadă e și ghi-citoarea: „Am o râșnicioară, toată ziua râșnește și noaptea se oprește.” (Cinel-cinel 2000: 9)

În ce privește metafora meliței, valorificată, după cum s-a putut observa, și în frazeologie, Dumitru Caracostea scrie: „În timpul muncii [meliței], căderea limbii [detaliu al meliței] se face în mișcare ritmică. Prima lovitură e mai tare, ca să se sfârâme, cea de-a doua și de-a treia, ca să se separe [...]. Iar zgomotul impre-

sionează. Așa încât într-unele ținuturi se zice despre o muiere care toacă verzi și uscate: *îi umblă gura ca o meliță.*” (Caracostea 2000: 130)

Imaginea mai este motivată de către Dumitru Caracostea și prin legătura etimologică a acestui cuvânt cu cuvântul *moară*, o altă imagine pentru gura ce vorbește mult și repede (ca și în *moară stricată* sau *îi umblă gura ca o moară stricată*). Cuvântul *meliță*, afirmă Dumitru Caracostea, face parte dintr-o familie indoeuropeană, legată de rădăcina *mel-* din care face parte și *melița* slavă (ibidem, 131) (cf. *мельница* (*moară*) cu rădăcina *мел-, мол-* (< indoeurop. **mel-*, **mol-*), cu sensul 'a fărâmița, a mărunți'.

Referințe bibliografice

1. Caracostea, Dumitru, *Expresivitatea limbii române*, cuvânt înainte, notă asupra ediției și index de Ilie Dan, Editura Polirom, București, 2000.
2. *Cinel-cinel*. Ghicitorile românilor, antologie, note bibliografice și aprecieri critice alcătuite de Constantin Mohanu, Editura Litera, Chișinău-București, 2000.
3. *Proverbe românești*, ediție alcătuită, prefața, glosar și indici de George Muntean, Editura pentru literatură, București, 1967.
4. Pușcariu, Sextil, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, ed. a II-a, București, 1976.
5. Terian, Simina-Maria, *Textemele românești*, O abordare din perspectiva lingvisticii integrale, Institutul European, Iași, 2015.
6. Zanne, Iuliu, *Proverbe românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. I-IX, Asociația Română pentru Cultură și Ortodoxie, București, 2003-2004.